

Financiële markten in de Republiek

Een Utrechts onderzoek

Karen Hollewand en Lieneke Westerink*

Waarom komt het ene financiële systeem tot bloei terwijl het andere faalt? Waarom waren de financiële markten in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden in de vroegmoderne tijd (1500-1800) zo succesvol? Op deze en andere vragen probeert een Utrechtse universitaire onderzoeksgroep antwoord te geven. Het grote onderzoek wordt uitgevoerd onder de titel 'The Evolution of Financial Markets in Pre-Industrial Europe (1500-1800)'.

De research wordt verricht door een dozijn onderzoekers en student-assistenten onder leiding van Joost Jonker en Oscar Gelderblom. 's-Hertogenbosch is één van de acht steden waar het onderzoek zich op richt. Verantwoordelijk voor het verzamelen van de data in het Bossche Stadsarchief zijn de auteurs, master-studenten geschiedenis aan de Universiteit Utrecht en studentassistenten aldaar.

Het onderzoek

Jonker en Gelderblom doen reeds lange tijd onderzoek naar de ontwikkeling van Amsterdam als financieel centrum. Om erachter te komen waarom juist in deze stad een moderne financiële markt ontstond, onderzoekt het Utrechtse team ook andere financiële markten in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden tussen 1500 en 1800. Zo wordt in verschillende steden het lenen tegen rente onderzocht zoals het beschikbare kapitaal (bancaire instellingen zoals we die vandaag kennen, bestonden nog niet), de relatie tussen debiteur en crediteur en de hoogte van de rente. Bovendien wordt het belang van vertrouwen en informatie onder de

Het Utrechts onderzoeksteam.

loep genomen. Dankzij de bewaard gebleven bronnen in verschillende stadsarchieven kunnen de rentestanden en de krediettransacties van acht verschillende steekjaren onderzocht worden: van 1500 in sprongen van veertig jaar tot 1780.

Elke stad biedt een unieke kijk op de lokale politieke en culturele variaties van het kredietsysteem welke, naast de gevonden overeenkomsten tussen de steden, van grote waarde zijn binnen het onderzoek. Niet alleen de vergelijking tussen Noordelijke en Zuidelijke steden maar ook tussen de financiële markten in meer maritieme steden tegenover in meer landelijk gebied gelegen steden is interessant. Sinds september 2008 wordt ook in 's-Hertogenbosch onderzoek gedaan. In het Stadsarchief worden data over financiële transacties die plaatsvonden in de stad verzameld. Het afgelopen jaar zijn vele uren in het Stadsarchief doorgebracht. Het notarieel archief en de stukken van de schepbank

Akte van betalingsbelofte, gepasseerd voor de Bossche schepenen op 2 juni 1670. Thomas Kars belooft 6 % rente te betalen voor de 400 carolusgulden die hij van Everard Goossens de Pesser heeft geleend. (Stadsarchief, collectie Loketkast 11 nr. 1675)

zijn de belangrijkste bronnen die worden geraadpleegd. In samenwerking met het team werken Gelderblom en Jonker aan een model om de enorme hoeveelheid verzamelde data te verwerken. Het werk is zeer arbeidsintensief. Daarom zijn subsidies van onder andere de *European Science Foundation* van essentieel belang bij het realiseren van dit grootschalige en unieke onderzoek.

De rol van 's-Hertogenbosch in het onderzoek

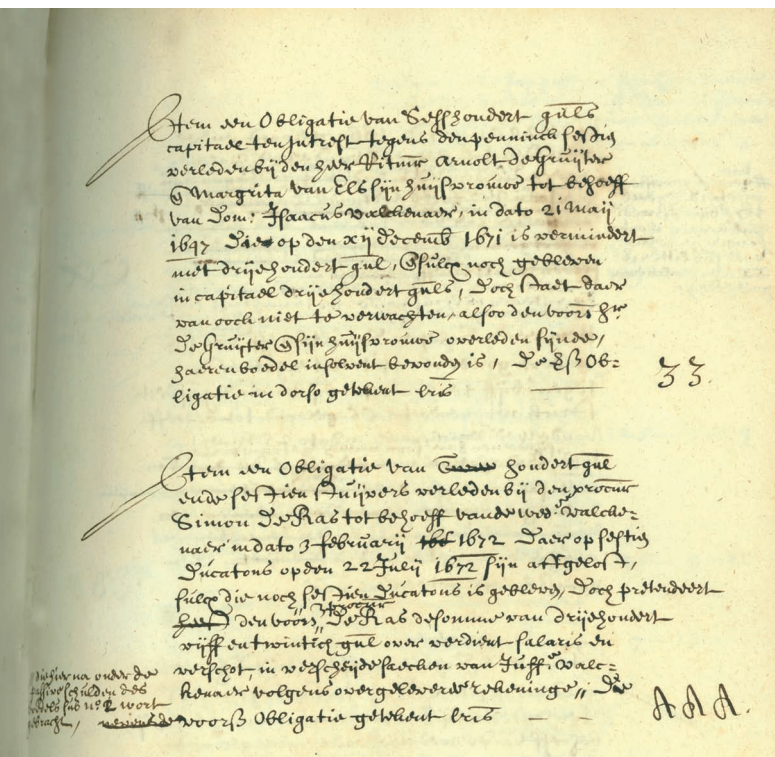
Zowel in het notarieel archief als in het archief van de schepenbank werden vele obligaties, schuldbekentenissen en andere voor het onderzoek zeer bruikbare akten in de verschillende steekjaren gevonden. Opvallend is dat voor 1600 de meeste akten in het Latijn werden opgesteld, zelfs in 1580 bleek 60% van de akten nog in het Latijn geformuleerd. In de steekjaren na 1600 werden bijna uitsluitend in het Nederlands opgestelde akten aangetroffen. Uiteindelijk zijn, ruim een jaar na de aanvang van de werkzaamheden in Den Bosch, bijna alle steekjaren onderzocht en zijn alle verzamelde gegevens toegevoegd aan de data die gebruikt zullen worden voor het opstellen van het model. Deze maand,

december 2009, wordt het onderzoek in Den Bosch afgerond en voortgezet in de Belgische steden Brugge, Gent en Luik.

Interessante bronnen

Zoals gezegd, is voor het onderzoek zowel het notarieel archief als het *Bosch' Protocol*, een onderdeel van het schepenbankarchief, gebruikt. In het notarieel werden in totaal 66 notarissen aangetroffen, met voor het onderzoek relevante akten. De notariële protocollen zijn goed voor circa 2200 akten die allemaal werden doorgenomen. Een voor het onderzoek interessant stuk is een akte waarin sprake is van een financiële transactie tussen twee (of meerdere) individuen. Meer specifiek werd gezocht naar schuldbekentenissen, obligaties, lijfrenten, transporten en hypotheek. In totaal beantwoordden ruim 500 akten aan de criteria. Deze honderden akten zijn in een speciale database ingevoerd. Uiteraard kwamen partijen, net als nu, niet enkel bij de notaris om financiële transacties vast te laten leggen. De overgrote meerderheid van de bekeken akten bestond uit huwelijkscontracten, procuraties, testamenten, boedelinventarissen, attestaties en getuigenissen. Op basis van de voorlopige onderzoeksgegevens kan worden geconcludeerd dat het registreren van financiële transacties tussen de 10 en 20 procent van de activiteiten van een notaris omvatte.

Over het archief van de schepenbank valt helaas minder te zeggen. Het onderzoek in dit onderdeel

In door notarissen opgemaakte boedelinventarissen worden vele obligaties genoteerd. De afgebeelde notitie van twee obligaties verwijst naar de boedel uit 1683 van Maria Prouningh, weduwe van predikant I. Valckenaer. (Stadsarchief, archief notaris Boons)

van het Bossche Stadsarchief is op het moment van schrijven van dit verslag nog in volle gang. De steekjaren 1500 en 1540 moeten nog verwerkt worden. Eén van de voorlopige bevindingen luidt dat veel van de in het notarieel archief aangetroffen partijen ook in het Bosch Protocol worden teruggezien. Opmerkelijk was dat wanneer in een notariële akte de volgende zin voorkwam, namelijk: voor Heeren Schepenen deser stadt ende allen Heeren Hoven en Rechteren te laten vernieuwen ende realiseren tot hennen lasten ende costen, dit betekende dat dezelfde transactie ook bij de schepenbank was vastgelegd. In geen van de andere aan het onderzoek verbonden steden kwam dit voor.

Hoewel het onderzoek in 's-Hertogenbosch zich in de laatste fase bevindt, geldt dit, zoals reeds is opgemerkt, niet voor het totale onderzoek naar de financiële markten in de Lage Landen in de vroegmoderne tijd. Op moment van schrijven is het project in het Utrechts Archief afgerond, is het in Amsterdam, Leiden en Antwerpen nog in volle gang en wordt nu dus een begin gemaakt met de archieven van Brugge, Gent en Luik. Naar verwachting is het onderzoek in de archieven begin 2011 afgerond. Daarna zullen de gedurende drie jaar door het onderzoeksteam verzamelde gegevens gebruikt worden om een aantal revolutionaire conclusies te trekken met betrekking tot de vroegmoderne financiële markten. Publicaties naar aanleiding van het onderzoek worden omstreeks 2012 verwacht. Tot die tijd kunt u voor meer informatie terecht op de website van het Utrechtse onderzoeksinstituut: <http://www.hum.uu.nl/ogc>

* Ruim een jaar geleden werd begonnen aan het onderzoek in het Bossche Stadsarchief. De stad, onder andere interessant vanwege de ligging, bleek al snel een belangrijk onderzoeksobject. Samen met Matthijs Hoekstra onderzocht Lieneke Westerink welke bronnen in het Stadsarchief bruikbare gegevens konden verschaffen. In januari 2009 nam Karen Hollewand de plaats in van Matthijs Hoekstra.

'De ontvanger' (detail), een olieverfschilderij van Gerard Thomas, 17e eeuw. (Antwerpen, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten)